

STEIGIAMOJO SEIMO IŠRINKIMAS: LYGIŲ POLITINIŲ TEISIŲ ĮSITEISĖJIMAS VALSTYBĖJE

PROF. DR. VIRGINIJA JURĖNIENĖ

*Vilniaus universitetas Kauno fakultetas
Vilnius University Kaunas Faculty
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas
El. paštas virginija.jureniene@vu.knf.lt*

Santrauka

Paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą partijos kėlė kandidatus ir sudarinėjo rinkimų sąrašus. Apie 30 partijų ir organizacijų dalyvavo Steigiamojo Seimo rinkimuose. Daugelis jų kandidatų sąrašuose į Steigiamąjį Seimą moteris įtraukė į antrąjį ar trečiąjį dešimtuką. G. Petkevičaitė buvo vienintelė moteris, partijos kandidatų sąraše buvusi pirmoji.

Moterys kandidatės į Steigiamąjį Seimą buvo išsilavinusios, daugiausia netekėjusios, einančios pareigas ir matomos visuomenėje. Dauguma kandidačių buvo aktyvios moterų judėjimo lyderės, žinomos visuomenininkės. Dar vienas bendras bruožas jaunas amžius – daugelis buvo iki 30 metų.

Steigiamojo Seimo rinkimai vyko 1920 m. balandžio 14–15 dienomis. Iš 150 parlamentarų 8 (5,3 proc.) buvo moterys. Pagal Lietuvos krikščionių demokratų bloko sąrašą buvo išrinktos M. Draugelytė-Galdikienė, E. Spudaitė-Gvildienė, M. Lukošiuūtė (Lukošytė), V. Mackevičaitė, O. Muraškaitė-Rašiukaitienė, S. Stakauskaitė, pagal Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių są-

jungos sąrašą – G. Petkevičaitė-Bitė ir F. Bortkevičienė. Socialdemokratai neturėjo nė vienos moters parlamentarės.

1920 m. gegužės 15 d. Kaune, miesto teatre, darbą pradėjo Steigiamasis Seimas. Iki nuolatinio prezidiumo sudarymo jam vadovavo G. Petkevičaitė-Bitė, sekretoriavo O. Muraškaitė-Račiukaitienė. Tai buvo ne tik moterų judėjimo laimėjimas, bet ir viso moterų indėlio į visuomenės ir valstybės gyvenimą įvertinimas. G. Petkevičaitė sveikinimo kalbos pradžioje akcentavo politinių teisių moterims suteikimą kaip atlygį už ilgą ir sąmoningą veiklą atkuriant valstybę. Taip ji siekė išsklaidyti dalies visuomenės nuostatą, jog Lietuvos moterys rinkimų teises gavo labai lengvai.

Parlamentarės dalyvavo Švietimo bei Knygyno, Sveikatos, Darbo ir Socialinės apsaugos bei Bibliotekos komisijų darbe.

Reikšminiai žodžiai: moterų judėjimas, Steigiamasis Seimas, politinės ir pilietinės teisės.

Įvadas

1920 m. gegužės 15 d. Kaune buvo sušauktas Lietuvos Steigiamasis Seimas ir įvyko pirmas posėdis, vainikuotas moterų vadovavimu laikinajam prezidiumui. Tai buvo sensacija pasaulio, Europos ir Lietuvos istorijoje, bet ne Lietuvos moterų judėjimo dalyvėms, jos nuo XIX a. aktyviai dirbo tėvynės labui. Šis Seimas buvo ir yra reikšmingas Lietuvos istorijoje. Jis pradėjo demokratijos, parlamentarizmo ir naują moterų judėjimo etapą. Steigiamasis Seimas padėjo teisinius pamatus lyčių lygybei politiniame ir visuomeniniame gyvenime.

Straipsnio tikslas: išanalizuoti galutinį moterų politinių teisių įteisinimą paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus.

Metodai: darbe naudojamas aprašomasis, lyginamoji mokslinės literatūros, pirminių šaltinių analizė ir sintezė.

Pirmasis Steigiamojo Seimo posėdis istoriografijoje nėra plačiai analizuotas. Apie tai užsiminė istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė¹, Pranas Čepėnas², Zenonas Ivinskis³. Ona Mašiotienė⁴ apibūdino moterų dalyvavimą atkuriant Lietuvos valstybingumą, veiklą aukščiausiose valdžios institucijose. Kazys Grinius⁵ atsiminimuose nurodė, jog Lietuvos krikščionims demokratams pergalę Steigiamajame Seime garantavo aktyvus moterų dalyvavimas rinkimuose. „Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinio žodyno“ įvadiniam straipsnyje Liudas Truska⁶ keliais sakiniais paminėjo Steigiamojo Seimo atidarymą. Audronė Veilentienė⁷ trumpai aptarė kai kuriuos Steigiamojo Seimo sušaukimo dienos paminėjimo mokslinius straipsnius ir šaltinius.

Politinių teisių suteikimas moterims

Lietuvos moterų judėjimo istorijai labai svarbi 1919 m. lapkričio 20 d., kai Lietuvos Valstybės Taryba priėmė Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą. Šią dieną galima minėti kaip visišκών politinių teisių moterims suteikimo dieną. Istoriofrafijoje nusistovėjusi nuostata, jog Lietuvoje moterys politines teises gavo 1918 m. lapkričio 2 d., kai Lie-

¹ Daugirdaitė-Sruogienė, V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975, p. 51–54.

² Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. Chicago, 1986, t. 2, p. 680–682.

³ Ivinskis, Z. Lietuvos Steigiamasis Seimas. Jo kilmė ir reikšmė. *Į laisvę*. 1970, Nr. 50 (87), p. 3–25.

⁴ Mašiotienė, O. *Moterų politinis ir valstybiniai-tautiškas darbas 1907–1937 m.* Kaunas, 1938.

⁵ Grinius, K. Steigiamojo Seimo metai. *Aidai*. 1970, Nr. 5, p. 203.

⁶ Truska, L. Steigiamasis Seimas ir jo vieta Naujųjų laikų Lietuvos istorijoje. *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922) biografinis žodynas*. Vilnius: VPU leidykla, 2006.

⁷ Veilentienė, A. 1920 m. gegužės 15-oji – Steigiamojo Seimo sušaukimo šventė. *Parlamento studijos*. 2020, Nr. 28, p. 191–192.

tuvos Taryba priėmė 1-ą laikiną valstybės konstituciją „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai“. Jos VI skyriaus „Steigiamasis Seimas“ 27 straipsnyje nurodoma: „Steigiamasis Seimas yra renkamas visuotinojo, lygiojo, tiesiojo ir slaptojo balsavimo pamatais“⁸. Tačiau šis konstitucijos punktas buvo įgyvendintas tik paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus – 1919 m. lapkričio 20 dieną. Dvejus metus (1918–1920), kai veikė Lietuvos Taryba (Lietuvos Valstybės Taryba), moterys į ją nebuvo kooptuotos ir turėjo tik dalines rinkimų teises, t. y. dalyvavo priimant savivaldybių tarybų sprendimus.

Lietuvos Valstybės Tarybai priėmus Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, jis įsigaliojo 1919 m. gruodžio 2 d., kai buvo paskelbtas *Laikinosiose vyriausybės žiniose*. Pirmas jo straipsnis skelbė, jog Lietuvos Steigiamojo Seimo atstovai renkami visuotiniu, slaptu, lygiu balsavimu, saugant proporcinę sistemą, antras – kad rinkimuose dalyvauja visų tikėjimų ir tautų Lietuvos piliečiai, vyrai ir moterys, kuriems suėjo 21-eri metai⁹. Rinkimų įstatymas garantavo gyventojams teisę ir laisvę siūlyti kandidatus ir išrinkti norimus atstovus į Steigiamąjį Seimą visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinės sistemos principus¹⁰. Nustatydamas ir pabrėždamas konstitucinį visuotinį ir lygų balsavimo principą, jis numatė abiejų lyčių lygybę. Tai akcentavo ir V. Daugirdaitė-Sruogienė, nurodydama, kad tais laikais aktyviai reiškęsi pažangių ir demokratinių pažiūrų nariai, nes lietuviams buvo pripažintos lygios politinės teisės¹¹. Besikurianti Lietuvos valstybė rinkimų demokratiškumu pralenkė senąsias parlamentines

⁸ Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai (Valstybės Tarybos priimta 1918 m. lapkričio mėn. 2 d.) // <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0b9707404f8511e5a4ad9dd3e7d17706?positionInSearchResults=1129&searchModelUUID=dd08725a-2a58-4f73-9c7f-f13bb1e8e5af>

⁹ Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas. *Laikinosios vyriausybės žinios*. 1919, gruodžio 2, Nr. 16, p. 1.

¹⁰ *Ten pat*.

¹¹ Lietuvos Steigiamasis Seimas. Pasikalbėjimas su knygos autore V. Daugirdaite-Sruogiene. *Sėja*. 1976, Nr. 2, p. 45.

santvarkos valstybes, kuriose rinkimų visuotinumai ir lygybė buvo pažeidžiami turto, rasės, lyties išskyrimu. JAV rinkimų teisė moterims buvo suteikta 1920 m., o Prancūzijoje tik 1945 m. Lietuva, įtraukdama į rinkimų įstatymą piliečių lygiateisiškumo principą, sekė kitų valstybių, ypač naujai susikūrusių Centrinės Europos valstybių, konstitucijų pavyzdžiu.

Steigiamojo Seimo rinkimų kampanija

Paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus, partijos sudarė kandidatų sąrašus. Rinkimų apygardose kandidatų sąrašus pateikė 30 partijų ir grupių. Dauguma jų į sąrašus įrašė ir moterų. Dažniausiai moterys buvo įrašytos į antrą penketą, bet dažnai ir į antrą dešimtuką, išskyrus vieną apygardą, kurioje Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partija (LSLDP) pirmąja kandidate įrašė G. Petkevičaitę.

LSLDP ir Lietuvos valstiečių sąjungos (LVS) pasitarimuose dėl kandidatų sąrašų ne iš karto buvo priimtas nutarimas rašytoją išskirti pirmąja kandidate. Šioje apygardoje Vyriausioji rinkimų komisija patvirtino daugiausia moterų kandidačių – 13, jos buvo iškeltos šešiuose iš 14 kandidatų sąrašų. Taip partijos demonstravo demokratiškumą. Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) kandidatų sąrašuose neiškėlė moterų. Visos kitos partijos ar rinkimų kampanijai suformuotos sąjungos moterimis „puošė“ kandidatų sąrašus – jos buvo įrašytos sąrašų pabaigoje. Iš viso į Steigiamąjį Seimą kandidatavo 869 vyrai ir 30 moterų, jos sudarė 3,2 proc. Nedidelį moterų kandidačių skaičių lėmė partijų baimė prarasti dalies visuomenės pasitikėjimą. Tai liudytų Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) lyderio M. Krupavičiaus žodžiai, jog M. Galdikienei kalbant susirinkime „kaimo gyventojai, nepratę viešumoje matyti moterų, nustebę žiūrėjo į kalbėtoją ir susidomėję klausėsi jos žodžių“¹².

¹² Lietuvos krikščionių demokratų konferencija 1921 m. rugsėjo 12–15. Kaunas, 1921, p. 40.

Moterys kandidatės į Steigiamąjį Seimą buvo išsilavinusios, daugiausia netekėjusios, einančios pareigas ir matomos visuomenėje. Daugiausiai buvo mokytojų – 17, dvi rašytojos (G. Petkevičaitė ir S. Pšibiliauskienė-Lazdynų Pelėda), *Lietuvos ūkininko* redaktorė F. Bortkevičienė. Tik dvi buvo ūkininkės. Dauguma kandidačių buvo aktyvios moterų judėjimo lyderės, žinomos visuomenininkės. Kitas kandidačių bruožas buvo jaunas amžius – daugelis buvo iki 30 metų.

Prasidėjus rinkimų kampanijai, visos partijos ėmėsi aktyvios agitacijos ir propagandos. Daugiausia galimybių ir įtakos turėjo krikščionių demokratų blokas. Jam aktyviai talkino bažnyčia ir Lietuvių katalikių moterų draugija (LKMD), ji ragino moteris balsuoti už LKDP, nes jos kandidatų sąrašuose buvo draugijos atstovių. Kunigų patarimai buvo svarbūs parapijiečiams, ypač moterims. Kaimuose gyveno apie 76,8 proc. šalies gyventojų ir istoriografai taip ir neatsakė į klausimą, ar jie visi turėjo galimybę susipažinti su partijų programomis ir rinkimų tvarka. Juk radijo dar nebuvo, ir raštingi ne visi buvo, nes 1923 m. surašymo duomenys rodo, kad moka rašyti ir rašyti moterų buvo apie 50 proc. Vyrų, moka rašyti ir rašyti, procentas didesnis – beveik 60 procentų.

Miestų moterys – įvairių moterų organizacijų bei partijų narės – buvo aktyvios. Valstiečių socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos rinkimų kampanijoje nemažai agitacinės medžiagos skirta moterims. Buvo žadama padaryti prienamą moterims ne tik pradinį, bet ir vidurinį bei aukštąjį mokslą, jeigu rinkėjos balsuos už Valstiečių sąjungą ir socialistus liaudininkus demokratų. Valstybės oficiozas *Lietuva* ne kartą skelbė, kad Steigiamojo Seimo rinkimai yra kiekvieno piliečio prievolė¹³ ir kad tiek vyrai, tiek moterys pirmiausia privalo perskaityti kandidatų sąrašus ir tik po to pažymėti tą, kuris labiausiai patiko¹³. Nors rinkimuose buvo partinių įžeidinėjimų ir abipusio niekinimo, tačiau Z. Ivinskis atkreipė dėmesį, kad „tai buvo

¹³ Vyrai ir moterys! *Lietuva*. 1920, balandžio 13, p. 1.

demokratiškiausi rinkimai, kokių Lietuva niekada iki tol nebuvo pažinusi <...> Kiekvienas pilietis, vyras ar moteris, turėjo teisę slaptai išrinkti tuos kandidatus, kuriuos norėjo matyti Steigiamame Seime¹⁴.

Agitacija padarė didelę įtaką kaimo moterims, nes jos labai aktyviai dalyvavo rinkimuose. Spauldoje buvo teigiama, kad „ypatingai [balsuoti] ėjo moterys <...> visos nepaprasto ūpo, reiškia, ir jos turi teises, kaip ir vyrai, rinkti šaliai tvarkytojų, kurie žada uždėti pagrindus nepriklausomai Lietuvai“¹⁵. Rinkimuose dalyvavo daugiau kaip 85 proc. (kai kuriose apskrityse 92 proc.) rinkėjų, iš viso balsavo 682 291¹⁶.

1920–1922 m. spauldoje buvo rašoma, kad moterys, sudariusios daugumą aktyvių rinkėjų, ir nulėmė LKDP pergalę Steigiamajame Seime¹⁷. Tokią daugumos nuomonę patvirtino ir K. Grinius atsiminimuose: „Jeigu moterys nebūtų balsavusios, tai krikščionys demokratai būtų daug mažiau balsų turėję“¹⁸. Daugumą moterų įtikino LKDP ir LKMD rinkimų agitacijos teiginiai, jog tik jos atstovaus moterų interesams, o LSDP ir LVS bei Pažangos partijos – bedievės, todėl jiems neatstovaus¹⁹.

1920 m. balandžio 14–15 d. Steigiamasis Seimas buvo išrinktas tiesioginiais rinkimais. Seimo narių skaičius buvo 112, tačiau per dvejus darbo metus Seime dirbo 150 Seimo narių. Iš 150 parlamentarų 8 buvo moterys, o tai sudarė 5,3 proc. Palyginti su Lenkijos Steigiamuoju Seimu, kuriame moterys sudarė 1,38 proc.²⁰, Lietuvoje moterų ir moterų judėjimo interesai valstybės valdžioje buvo atstovaujami žymiai geriau. Panaši kaip Lietuvoje situacija susiklostė Latvijoje po rinkimų į Konstitucinę asamblėją, čia į parlamentą buvo išrink-

¹⁴ Ivinskis, Z. Lietuvos Steigiamasis Seimas. Jo kilmė ir reikšmė. *Į laisvę*. 1970, Nr. 50 (87), p. 3–25.

¹⁵ Į Steigiamąjį Seimą. *Lietuva*. 1920, balandžio 22.

¹⁶ Laučka, J. B. Lietuvos parlamentinė santvarka. *Tėvynės sargas*. 1957, Nr. 1 (14), p. 110.

¹⁷ Rinkimams praėjus. *Lietuvos ūkininkas*. 1922, Nr. 41, p. 2.

¹⁸ Grinius, K. Steigiamojo Seimo metai. *Aidai*. 1970, Nr. 5, p. 203.

¹⁹ Ne liejam, ne šluostom moterų ašaras. *Moteris*. 1922, Nr. 6, p. 4.

²⁰ Śliwa, M. Udział kobiet w wyborach i ich działalność parlamentarna. *Kobiety w Polsce międzywojennej*. Warszawa, 2000, c. 51.

tos 6 moterys, tačiau vėliau, pakeitus rinkimų į Seimą įstatymą, I, II, III Seimuose nebuvo nė vienos moters ir tik IV buvo išrinkta viena (1931 m.)²¹.

Lietuvoje pagal Lietuvos krikščionių demokratų bloko sąrašą buvo išrinktos M. Draugelytė-Galdikienė (Kauno Saulės mokytojų seminarijos mokytoja, 28-erių metų), E. Spudaitė-Gvildienė (Šeduvos Saulės gimnazijos mokytoja, 32-ejų), M. Lukošūtė (Lukošytė) (Surviliškių pradinės mokyklos vedėja, 24-erių), V. Mackevičaitė (?), O. Muraškaitė-Rašiukaitienė (Marijampolės Žiburio gimnazijos mokytoja, 24-ejų), S. Stakauskaitė (Jurbarko progimnazijos direktorė, 28-erių). Pagal Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių sąjungos sąrašą – G. Petkevičaitė-Bitė (Panevėžio gimnazijos mokytoja, 59-erių) ir F. Bortkevičienė (47-erių metų, vadovavo įkurtai *Varpo* bendrovei, organizavo ir leido laikraščius *Darbas*, *Lietuvos ūkininkas*, *Lietuvos žinios*)²².

M. Draugelytė-Galdikienė, E. Spudaitė-Gvildienė, G. Petkevičaitė-Bitė, O. Muraškaitė-Rašiukaitienė, S. Stakauskaitė dalyvavo pirmajame Steigiamojo Seimo posėdyje. M. Lukošūtė, V. Mackevičaitė, F. Bortkevičienė parlamentarėmis tapo jau Steigiamajam Seimui pradėjus darbą.

1920 m. rugsėjo 15 d. toliau eiti pareigas atsisakė G. Petkevičaitė, nenurodydama priežasčių. Galbūt negalėjo dirbti dėl silpnos sveikatos, ilgos ir įtemptos darbo dienos bei didelio krūvio. 1921 m. sausio 22 d. G. Petkevičaitėi atsisakius Seimo nario mandato, ją pakeitė F. Bortkevičienė²³.

1921 m. birželį krikščionių demokratų (KD) bloko atstovui J. Deksnui atsisakius toliau eiti Seimo nario pareigas, į Steigiamąjį

²¹ Lipša, I. Women in the parliamentary elections in the Republic of Latvia, 1920–1934. (Straipsnio rankraštis), p. 1.

²² Steigiamojo seimo narių sąrašas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1920, Nr. 31.

²³ *Žymios Lietuvos moterys XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė*. Vilnius, 1997, p. 167.

Seimą rinkimų pagal KD bloko sąrašą pateko V. Mackevičiūtė²⁴. 1922 m. Seimo nario mandato atsisakė F. Lesauskas ir jo vieton buvo išrinkta M. Lukošiuūtė². M. Galdikienė ir O. Muraškaitė buvo kilusios iš Vilkaviškio, F. Bortkevičienė, E. Gvildienė, G. Petkevičaitė ir S. Stauskaitė – iš Panevėžio, o M. Lukošiuūtė iš Kėdainių apskrities²⁵.

Išrinkus Steigiamąjį Seimą, partijos analizavo rinkimų kampaniją. Balandžio 17 d. posėdyje ją svarstė Valstiečių sąjunga. Partijos atstovas V. Kvieska nurodė, jog kaime reikėtų platinti daugiau agitacinės medžiagos, kurioje būtų išaiškintos piliečių politinės teisės²⁶. Jis iškėlė rinkėjų laisvo pasirinkimo problemą, teigdamas, kad kunigai Rokiškio ir Ukmergės apskrityse grasino „Dievo rykšte“, jeigu moterys nebalsuosiančios už krikščionių demokratų sąrašus, todėl jos ir nutarusios nebalsuoti nė už vieną partiją. Susirinkusieji nutarė rinkėjams daugiau aiškinti apie piliečio teises ir bažnyčios pareigas²⁷.

LSDP, padariusi išvadas iš rinkimų kampanijos, stiprino įtaką krašte, kurdama kuopeles ir skyrius, į kuriuos stengėsi įtraukti naujų narių. 1920 m. liepą – gruodį LSDP plėtė tinklą šalyje. 1920 m. spalio 3 d. Rokiškyje LSDP įkūrė skyrių, kuriame iš 9 narių viena buvo moteris²⁸. Kaune, Aleksote, įkurtoje LSDP kuopoje buvo 49 nariai, iš jų – 9 moterys²⁹.

LSDP, siekdama visuomenei įrodyti, kad ir ji rūpinasi moterimis, konferencijose reikalavo priimti Steigiamajame Seime įstatymus, kuriais būtų įvesta 8 val. darbo diena ir nustatytas pramonėje bei žemės ūkyje dirbančių moterų ir vaikų minimalus atlyginimas³⁰. Taip pat buvo numatyta parengti ir pateikti Steigiamajam Seimui svarstyti

²⁴ Steigiamojo Seimo narių sąrašas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1922, Nr. 80.

²⁵ *Ten pat*, 1921, Nr. 65.

²⁶ Valstiečių liaudininkų sąjungos CK posėdis. *LMA RS*, f. 199, b. 104, l. 93.

²⁷ *Ten pat*, l. 94.

²⁸ LSDP susirašinėjimas su įvairių kuopų su Centro Komitetu Steigiamų susirinkimų reikalui 1920 07 20–1920 12 06. *LCVA*, f. 937, ap. 1, b. 1, l. 12.

²⁹ *Ten pat*, l. 18.

³⁰ Kairys, S. Steigiamojo Seimo LSDP frakcijos deklaracija. *SSD*, 1921, birželio 23.

įstatymų projektus, kuriais būtų reglamentuotos darbo higienos sąlygos ir įsteigta moterų darbo inspekcija³¹.

Tokias nuostatas apie moterų ir vaikų darbą bei valstybinį draudimą įstatuose ir programoje deklaravo LSLDP dar 1919 m. lapkričio 8 d.³² Partijos valdyba, analizuodama mažo partijos narių skaičiaus Seime priežastis, nurodė ir moterų sekcijos partijoje nebuvimą³³.

Moterys, gavusios politinę teisę rinkti ir būti renkamos, aktyviai dalyvavo Steigiamojo Seimo rinkimuose. Dauguma jų, priklausydamos LKMD, rėmė LKDP ir jos sudarytus koalicinius sąrašus, taip padėdamos krikščionims demokratams gauti daugumą Steigiamajame Seime.

Išrinkus Steigiamąjį Seimą, į kurį pateko penkios moterys, baigėsi pirmas moterų judėjimo etapas ir prasidėjo antras, pats sunkiausias – politinių ir pilietinių teisių įgyvendinimas.

Steigiamojo Seimo laikinasis prezidiumas parlamentarių rankose

1920 m. gegužės 15 d. Kaune, miesto teatre, iškilmingu posėdžiu darbą pradėjo Steigiamasis Seimas. Steigiamojo Seimo laikinasis prezidiumas buvo moterų rankose.

Jam iki nuolatinio prezidiumo sudarymo vadovavo varpininkė rašytoja G. Petkevičaitė-Bitė, sekretoriavo mokytoja O. Muraškaitė-Račiukaitienė. Tai buvo moterų judėjimo laimėjimas. 1918–1919 m. negavusios vietų Lietuvos Valstybės Taryboje, moterys neatsisakė svarbiausio moterų judėjimo tikslo – politinių teisių gavimo ir jų realizavimo dalyvaujant valstybės valdyme, nenukrypo vien į veiklą, kurią tuo metu siūlė įtakingiausi valstybės vyrai – „į humanitarines,

³¹ Lietuvos SDP konferencijos nutarimai (1921 02 26–28). Kaunas, 1921, p. 12.

³² LSLDP partijos pamatiniai programos dėsniai ir organizacijos įstatai. *LMA RS*, f. 222–1561, l. 5.

³³ *Ten pat*, l. 45.

labdaringas veiklos sritis, kur reikalingas ypatingas taktas, užuojauta ir patyrimas³⁴.

Steigiamojo Seimo pirmajame posėdyje buvo įvertintas moterų darbas atkuriant valstybę.

K. Grinius atsiminimuose rašė, kad žurnalistas tokia Seimo prezidiumo pradinė sudėtis buvo pasaulinė sensacija³⁵. Toks vertinimas nestebina, nes nuo juridinio moterų politinių teisių pripažinimo Lietuvoje nepraėjo nė metai, o pasaulio mastu tai buvo negirdėtas atvejis, nes dar daugelyje valstybių moterys buvo tik privačios erdvės šeiminkės.

Steigiamasis Seimas visai Lietuvai buvo vilčių Seimas, o moterų judėjimui – nelauktas aukščiausias pripažinimas, kurio negavo nė vienas Europos moterų judėjimas. Prezidentas A. Smetona, atidarydamas Steigiamąjį Seimą, nurodė, jog jis išrinktas visos Lietuvos piliečių ir gali įvykdyti visų troškimus³⁶.

Lietuvos istoriografijoje įsigalėjusi nuostata, kad laikinojo prezidiumo sudėtis buvo Steigiamojo Seimo rinkimų rezultatas, tačiau archyviniai šaltiniai byloja ką kita. Ministro pirmininko kanceliarijos viršininkas Stasys Lozoraitis pranešime ministrui pirmininkui E. Galvanauskui teigė: „Seimo narių registracija buvo užbaigta, atvyko 105. Jų vyriausias buvo pilietė G. Petkevičaitė, jauniausias – karininkas A. Matulaitis. Narių skaičius, vyriausio ir jauniausio narių pavardės buvo įrašytos į tam tikrą lapą, bet nežinau, kodėl p. Valskybės prezidentas jauniausio nario pavardės nepaminėjo ir sekretoriavo p. Muraškaitė³⁷. Iš pranešimo išryškėja prezidento A. Smetonos padarytas pirmasis Steigiamojo Seimo posėdžio pažeidimas – jauniausias buvo karininkas A. Matulaitis. Galima prielaida, kad Stasys

³⁴ Smetona, A. Paskaitos. *LCVA*, f. 1686, ap. 1, b. 64, l. 10.

³⁵ Grinius, K. Steigiamojo Seimo metai. *Aidai*. 1970, Nr. 5, p. 201–205.

³⁶ Prieš dvidešimt metų. Mūsų parlamentinių tradicijų pradžia. *Lietuvos aidas*. 1940, gegužės 15, p. 5.

³⁷ Ministrų kabineto reikalų vedėjui Ministrų Kabineto Kanceliarijos viršininko Stasio Lozuraičio pranešimas (1920 gegužės 15). *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 99, l. 12.

Lozoraitis suklydo, tačiau galima ir kita gal mažiau pagrįsta prielaida, kad karininkui sekretoriauti buvo per prasta, todėl prezidentas jo ir nepamino. Juk tai buvo pirmasis, iškilmingas Steigiamojo Seimo atidarymo posėdis. Ši prielaida gali būti sunkiau pagrindžiama, nes visą Steigiamojo Seimo laikotarpį pirmu sekretoriumi dirbo kapitonas L. Natkevičius, turintis aukštesnę karinę laipsnį. Tačiau šiuo faktu negalime remtis antrajai prielaidai paneigti. Teigtina, jog reikia vertinti labai svarbaus valstybei ir visuomenei istorinio įvykio Steigiamojo Seimo atidarymo emocinę aplinką ir nelyginti su viso Steigiamojo Seimo darbo kasdienine, darbine, rutiniška aplinka, nors emocijų pleinarinių posėdžių metu tikrai netrūko.

Vyriausio Steigiamojo Seimo nario problemą narpliojo L. Kaziu-konis. Autorius nurodė, kad pirmajame Steigiamojo Seimo posėdyje nedalyvavo 61 metų Š. Rozenbaumas, nemokantis lietuvių kalbos, ir greičiausiai todėl buvo leista garsiai visuomenininkei, varpininkei G. Petkevičaitėi atidaryti Lietuvos Respublikos Steigiamąjį Seimą³⁸.

Kita tokio „moteriško“ prezidiumo sudarymo priežastis galėtų būti prezidento A. Smetonos taip išreikštas moterų indėlio į valstybės atkuriamąjį darbą įvertinimas bei atlyginimas už jų politinių teisių, kurias buvo pripažinę Vilniaus Didysis bei Petrapilio Rusijos lietuvių seimai, ignoravimą 1917–1919 m.

G. Petkevičaitė, pradėdama pirmininkauti ir sveikindama Steigiamąjį Seimą, kalbėjo: „Laiminga esu galėdama tą padaryti, kaip sena savo tautos nepriklausomybės kovotoja, kaip moteris, įgijusi taip karštai pageidaujamą teisių sulysinimą, kaip savo visuomenės narys, nesiliovęs kovoti prieš kiekvieną pavergimą, vis tiek koks yra tautų, luomo, kapitalo <...> Mes, atstovai, dirbdami čia savo didįjį darbą, dirbkim jį nei akies mirksniui neužmiršdami, jog mes čia tik savo krašto žmonių valios vykdytojai“³⁹. Prezidiumo pirmininkė ne tik

³⁸ Kaziu-konis, L. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė ir Lietuvos Steigiamasis Seimas. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė: laikmetis, žmonės, aplinka (mokslinė konferencija)*. Panevėžys, 2001, p. 36.

kvietė visus parlamentarus dirbti kartu, bet ir pabrėžė Steigiamojo Seimo svarbą: „... pavesta mum versti naują istorijos lapą <...> Stenkimės visomis išgalėmis tą naują lapą išlaikyti gryną, patikrindami visiems mūsų gynėjams lygias piliečio teises“³⁹. G. Petkevičaitė kalbos pradžioje akcentavo politinių teisių moterims suteikimą kaip atlygį už ilgą ir sąmoningą veiklą atkuriant valstybę. Tuo teiginiu rašytoja norėjo akcentuoti, jog moterys teises ne gavo, o „uždirbo“. Taip ji siekė išsklaidyti dalies visuomenės nuostatą, jog Lietuvos moterys rinkimų teises gavo labai lengvai⁴⁰. J. Tumas-Vaižgantas, rašydamas apie Steigiamąjį Seimą, sakė, jog jis buvo ne tik valstybės galva, bet ir sąžinė⁴¹.

Spauda apie Steigiamojo Seimo darbo pradžią rašė: „Gabrielė Petkevičaitė, išrinkta į Steigiamąjį Seimą, atidarė pirmą posėdį. Šis faktas ne vien Lietuvos moterims svarbus, bet ir viso pasaulio moterų judėjimui, nes tai pirmas atsitikimas, kad moteriai į parlamentą išrinktai, teko garbė turėti savo rankose visos šalies valdžią“⁴². Tačiau buvo ir labai skeptiškų pirmojo prezidento darbo vertinimų: „Keistas sutapimas: vyriausia amžiumi buvo G. Petkevičaitė, o jauniausia – O. Muraškaitė. Pikti liežuviai, daugiausiai pažangiečiai, visaip tyčiojosi iš to „bobiško“ seimo“⁴³.

Krikščionių demokratų bloko šešių moterų grupė Steigiamajame Seime buvo vadinama moterų frakcija, bet nuo Krikščionių demokratų bloko ji nebuvo atsiskyrusi. Moterims vadovavo M. Galdikienė, ji buvo ir aktyviausia narė⁴⁴. Parlamentarės KD frakcijos narės dalyvavo komisijų darbe: M. Galdikienė – Švietimo bei Knygyno, E. Gvildienė – Darbo ir socialinės apsaugos bei Sveikatos, O. Muraškaitė-Račiukaitienė – Darbo ir Socialinės apsaugos, S. Stakauskaitė –

³⁹ Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. 1986, t. 2, p. 681.

⁴⁰ Karvelienė, V. Moterų teisės. *Moteris*. 1933, Nr. 2, p. 1.

⁴¹ Kun. J. Tumo rankraščiai. *LMA RS*, f. 1, f. 58, l. 269.

⁴² Žymios moterų darbuotojos 60 m. sukaktuvės. *Moteris*. 1921, Nr. 3, p. 8.

⁴³ Žukas, K. Žvilgsnis į praeitį. *Žmogaus ir karo archyvai. Medžiaga istorikams*. Chicago, 1959, p. 255.

⁴⁴ Sukaktuvinė M. Galdikienė. *Moteris*. 1967, sausis–vasaris, p. 18.

Bibliotekos komisijoje. S. Stakauskaitė buvo ir Krikščionių demokratų bloko Seime sekretorė⁴⁴. Socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos frakcijos atstovė G. Petkevičaitė iki atsistatydinimo dirbo Konstitucijos komisijoje⁴⁵. F. Bortkevičienė dirbo Darbo ir socialinės apsaugos bei Sveikatos komisijose ir buvo išrinkta Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Valstiečių sąjungos frakcijos sekretore⁴⁶. Ji aktyviai pasisakė frakcijos posėdžiuose svarstant įstatymų projektus, pavyzdžiui, Lietuvos universiteto statuto ir Ligonių kasų, taip pat derino santykius su koalicijos partneriais⁴⁷. Moterys daugiausia dirbdavo frakcijoje, mažiau dalyvavo Seimo svarstymuose.

Išvados

Visiškų politinių teisių suteikimo moterims diena yra ne 1918 m. lapkričio 2 d., kai Lietuvos Taryba priėmė 1-ą laikiną valstybės konstituciją „Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai“, o 1919 m. lapkričio 20 d., kai Lietuvos Valstybės Taryba priėmė Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą. Laikinosios konstitucijos 27 straipsnis buvo įgyvendintas tik paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus, t. y. 1919 m. lapkričio 20 dieną. Dvejus metus (1918–1920), kai veikė Lietuvos Taryba (Lietuvos Valstybės Taryba), moterys turėjo tik dalines rinkimų teises.

Paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus, dauguma Lietuvos partijų ir moterų organizacijos pradėjo ruošti rinkimams, telkė lėšas. Tik Krikščionių demokratų partija ir Lietuvos socialistų demokratų ir valstiečių sąjungos rinkiminis blokas savo kandidatų sąrašuose moteris įtraukė į pirmą arba antrą penketus. Visos kitos partijos tik „papuošė“ moterimis rinkimų sąrašus, įtraukdamos į antrą, o nere-

⁴⁵ Moterys Steigiamajame Seime. *Tėvynės sargas*. 1970, Nr. 1 (31), p. 57.

⁴⁶ Valstiečių Sąjungos ir Lietuvos Socialistų Liaudininkų demokratų Steigiamojo Seimo frakcijos bloko svarbių raštų byla Nr. 2. *LMA RS*, f. 199, b. 105, l. 23.

⁴⁷ *Ten pat*.

tai ir į trečią dešimtuką. Visuomenei tai nebuvo labai svarbus faktas, nes nebuvo įprasta matyti moterų, dalyvaujančių priimant valstybės sprendimus.

Lietuvių katalikių moterų organizacija, dalyvavusi rinkimuose kartu su Krikščionių demokratų partija, laimėjo daugiausiai vietų parlamente ir turėjo šešias parlamentares, jos neoficialiai sudarė moterų frakciją. Dvi moterys buvo išrinktos pagal Lietuvos socialistų demokratų ir valstiečių sąjungos rinkiminio bloko sąrašą. Iš viso Steigiamajame Seime buvo 8 moterys – 5,3 proc. visų narių.

Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio laikinasis prezidiumas buvo sensacija pasaulio istorijoje, nes pirmą kartą jam vadovavo moteris – G. Petkevičaitė-Bitė, sekretoriavo – O. Muraškaitė-Račiukaitienė. Prezidiumas buvo laikinas, veikė iki nuolatinio pirmininko išrinkimo, tačiau tai buvo moterų veiklos tautiniame judėjime ir atkuriant valstybę pripažinimas ir įvertinimas. Moterų politinės teisės buvo visiškai įgyvendintos tik Steigiamajam Seimui pradėjus veiklą, kai ėmė dalyvauti priimant politinius sprendimus.

ELECTION OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY: ENTRY INTO FORCE OF EQUAL POLITICAL RIGHTS IN THE STATE

VIRGINIJA JURĖNIENĖ

Summary

Keywords: women movement, Constituent Assembly, political and citizen rights.

After the announcement about the elections to the Constituent Assembly parties made their lists. About 30 parties and organizations presented the list of their candidates in the electoral districts.

Most often women were included into the second pentad and sometimes into the second decade except one district where G. Petkevičaitė was the first candidate on the list.

The women candidates to the Constituent Assembly were educated; most of them single, having a social status. Most of the women candidates were active and well-known leaders in the women movement. Another feature of the women candidates was that they were young.

In 1920, April 14–15, the Constituent Assembly was elected by the direct elections. From these 150 parliamentarians 8 were women, which made up 5.3 percent. The following women were elected from the list of Lithuanian Christian Democrats block: M. Draugelyte-Galdikiene, E. Spudaite-Gvildiene, M. Lukosiuite, V. Mackevicaite, O. Muraskaite-Rasiukaitiene, S. Stakauskaite; from the lists of Lithuanian Socialists Nationalists Democrats and Lithuanian Farmers Union – G. Petkevicaite-Bite and F. Bortkeviciene. No women were elected to the Constituent Assembly from the list of social democrats.

Women who received the political right to vote and to be elected took an ac-

tive part in the elections to the Constituent Assembly.

In 1920, May 15, the Constituent Assembly began in Kaunas Musical Theater. G. Petkevicaite-Bite was its leader until the formation of standing presidium and O. Muraskaite-Raciukaitiene was its secretary. This was a huge achievement for the women movement.

G. Petkevicaite as the head of the Constituent Assembly at the beginning of her speech on the opening day of the Constituent Assembly stated that the rendering of the political rights for women was the reward for women for their long and deliberate activities in the restoration of the state. By this she desired to deny the existing superstition in the society that Lithuanian women received the rights of elections in a very easy way.

Women parliamentarians worked in the committees of Education and Bookstore, Work and Social Security and Health, Work and Social Security.

Īteikta 2020 m. rugsėjo 1 d.